

לא תשא

עיינו בדבר השלישי – מה תוכנו? מה אפשר ללמוד ממיקומו בין הדברות? איזה דבר קרוב אליו בתכניו?

תחילה נגדיר את איסור שבועת שוא.

עיינו ברמב"ם מה בין שבועת שוא לשבועת שקר?

1. ספר המצוות לרמב"ם מצות לא תעשה סב

והמצוה הס"ב היא שהזהירנו שלא ליטע שבועת שוא והוא אמרו ית' (עשה"ד) לא תשא את שם יי' אל"ך לשוא. והוא שיטע על מחוייב המציאות שהוא בחלוף מה שהוא בו נמצא. או על דבר מן הנמנעות שהם נמצאות. או יטע לבטל דבר מצוה. וכן אם נטע על דבר ידוע ולא יכחישהו ולא יחלוק עליו שום אדם מן העולם, כגון שיטע בי"י כי כל מי שיישחט ימות, כגון זה גם כן נשא שם יי' לשוא. ולשון המשנה (שבועו' כט א) אי זה הוא שבועת שוא נטע לשנות את הידוע לאדם וכו'. והעובר על לאו זה במזיד לוקה ובשגגה פטור כשאר חייבי לאוין כמו שביארנו (מ' סא). ושם אמור כלומר בשבועות (כט א) זו היא שבועת שוא שחייבין על זדונה מלקות ועל שגגתה פטור. ושם התבארו משפטי מצוה זו:

2. ספר המצוות לרמב"ם מצות לא תעשה סא

והמצוה הס"א היא שהזהירנו מעבור על שבועת בטוי והוא אמרו יתעלה (קדושים יט) לא תשבעו בשמי לשקר. ושבועת בטוי הוא שנשבע על ענינים שאיפשר לנו שנעשה אותם או שלא נעשה בלא מניעת התורה ונשבענו על דבר מהם שנעשהו או שלא נעשהו והנה חובה עלינו לקיים מה שנשבענו והזהירנו שלא נעבור על השבועה היא באמרו ולא תשבעו בשמי לשקר...

להגדרת שבועת שוא – ראו גם את המשנה :

3. משנה מסכת שבועות פרק ג

משנה ח

[ט] איזו היא שבועת שוא נטע לשנות את הידוע לאדם אמר על העמוד של אבן שהוא של זהב ועל האיש שהוא אשה ועל האשה שהיא איש נטע על דבר שאי אפשר אם לא ראיתי גמל שפורח באויר ואם לא ראיתי נחש כקורת בית הבד אמר לעדים בואו והעידוני שבועה שלא נעידך נטע לבטל את המצוה שלא לעשות סוכה ושלא ליטול לולב ושלא להניח תפילין זו היא שבועה שוא שחייבין על זדונה מכות ועל שגגתה פטור:

משנה ט

[י] שבועה שאוכל ככר זו שבועה שלא אוכלנה הראשונה שבועה בטוי והשניה שבועת שוא אכלה עבר על שבועת שוא לא אכלה עבר על שבועת בטוי:

- מהם הסוגים השונים של שבועת שוא?

- מה הפגם בכל סוג? מה ההבדלים ומה המשותף?

מה הפסול בשבועת שוא לפי המקורות הבאים?

4. חזקוני שמות כ

ד"ה לשווא: לחינם, כתרגומו, אל תרגיל עצמך לישא את שמו בחינם אפילו באמת, שמתוך הרגילות תבוא לשא את שמו לשקר, ואז לא תינקה, כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשווא ולשקר.

5. רלבי"ג שמות כ

ד"ה לא תשא: ... והנה זאת האזהרה היא נמשכת לאזהרת עבודה זרה, לפי שיש בעניינה מיעוט האמונה בשם יתעלה... וזה מבואר בשבועה שתהייה לשקר, כי השבועה בדבר מורה על היקש בין שני העניינים מן האמתיות והקיום, רוצה לומר שזה העניין הוא אמת כמו שזה יתקיים. (ולזה תהייה השבועה אצל האנשים בשמים להעיד, כי כמו שהשמים קיימים, כן יתקיים זה המאמר. או: כמו שהשמים הם אמת המציאות – כן זה)... ולזה הייתה השבועה בשמו לאמת נמשכת אל ההאמנה בו יתעלה, וההיפך בהישבע בשמו לשקר, כי זה יורה על שהנשבע יאמין שאין אמתות לשם יתעלה ולא קיום, ולזה הקיש (=הנשבע לשקר) זה המאמר הכוזב למציאות ה' יתעלה. ולזה היה חטא שבועת שקר קרוב למדרגת חטא עבודה זרה. והנה מי שיישבע בשמו לחינם יורה שהוא מאמין, שאין בה' יתברך תועלת וצורך לנמצאות, ולזה יישבע בו לאמת שאין צורך בהאמתו, והנה זאת האמונה היא יותר מגונה מאמונת מי שישתף לשם יתעלה אלוה אחר בהנהגת המציאות. והנה תעמוד על אמתת זה ההיקש ממה שיישבע בו האדם בחיי נפשו או בחיי בנו או בחיי אביו, שלא יקל בקיום הדבר ההוא, מפני מה שהקיש בין קיום הדבר ההוא ובין החיים ההם.

6. ספר החינוך מצוה ל

משרשי מצוה זו, לדעת בני אדם ולקבוע בנפשותם ולחזק האמונה בלבבותם, כי האל ברוך הוא אשר בשמים ממעל, חי וקיים לעד אין קיום כקיומו, וראוי ומחויב עלינו בזכרנו שמו הגדול על מעשינו ועל דבורינו, לזכרו באימה ביראה ברתת ובזיע, ולא כמהתלים ומדברים בדבר קל כמו הדברים ההווים ונפסדים ואינם נשארם בקיומם כמונו אנחנו בני אדם ושאר דברי העולם השפל, על כן לקבוע הענין הזה בלבבנו ולהיות יראתו על פנינו לחיותנו ולזכותנו, חייבנו במצוה הזאת לבל נזכיר שמו הקדוש לבטלה, וענש מלקות על המקיל ועובר עליה.

ומזה השורש בעצמו הוא ענין שבועת שקר, כלומר נשבע לקיים דבר ולא קיימו שהיא נקראת שבועת ביטוי, שבא עליה לאו אחר בפני עצמו בסדר קדושים תהיו, כמו שנאמר [ויקרא י"ט, י"ב] ולא תשבעו בשמי לשקר, כי הנשבע בשם הגדול לאמת דבר שהיה, והוא יודע ששקר בפיו, הנה הוא מקיל ביראת אלהים כאומר בלבו שאין אמת, תאלמנה שפתיו.

וכן הנשבע לעשות דבר ואחר כך לא יעשנו. הנה הוא גם כן במורדי אור מכחישי האמת. כי פירוש נשבע הוא לפי דעתי, שגומר האדם בלבו ואומר בפיו, להיות מקיים אותו דבר שנשבע עליו ולא ישנהו לעולם, כמו שהשם ברוך הוא קיים ולא ישתנה לעדי עד. וזהו שלשון שבועה יבוא לעולם בלשון נפעל, כלומר שנפעל בדבריו להיותו קיים במה שאמר בקיומו ברוך הוא.

מה הזיקה בין שבועת שוא לעדות שקר. השוו את דעת החינוך לדברי אברבנאל

7. אברבנאל שמות פרק כ

השאלה הי' בדבור לא תשא והיא כי אם היה אסור השבועה לשוא ולשקר בעצם וראשונה לעד שקר היה ראוי שיזהיר על עדות השקר ועל השבועה לשוא כאחד כיון ששניהם משתתפים בחטא

וכמ"ש בפרשת משפטים לא תשא שמע שוא אל תשת ידך עם רשע להיות עד חמס ולא עשה כאן הכתוב ככה כי בדבורים הה' הראשונים שהיו בלוח אחד הזהיר על השבועה ובה' דבורים אחרונים שהיו בלוח האחרת הזהיר על העד שקר. ויש לשאול גם כן מה ענין אומרם כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא והיה ראוי שיאמר כי יכרית ה' או כי יאבד ה' וכדומה מלשונות העונש לא שיאמר כי לא ינקה כאלו היה ראוי שינקה אותו והודיע שלא ינקה:

8. תלמוד ירושלמי מסכת ברכות פרק א דף ג טור ג ה"ד

מפני מה קורין שתי פרשיו' הללו בכל יום ר' לוי ור' סימון ר' סימון אמר מפני שכתוב בהן שכיבה וקימה ר' לוי א' מפני שעשרת הדברות כלולין בהן אנכי ה' אלהיך שמע ישראל ה' אלהינו לא יהיה לך אלהי' אחר' על פני ה' אחד לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא ואהבת את ה' אלהיך מאן דרחים מלכא לא לישתבע בשמי' ומשקר

- מה המניע לאיסור שבוע לפי הירושלמי - האם אהבה היא אכן הרגש הדומיננטי באיסור זה?

מהי חומרנו המיוחדת של איסור זה - השוו אותו לדברות אחרות?

9. ספר תפארת ישראל פרק לט

הדבור הקדוש השלישי (שמות כ, ז) "לא תשא את שם ה' אלקיך". וכבר בארנו כי ראוי שיהיה הדבור הקדוש הזה אחר (שמות כ, ג) "לא יהיה לך". כי החוטא בדבר זה, הוא חוטא בשמו יתברך, ומחלל כבודו יתברך. ואין חטא זה בעצמו, כמו שהוא עושה לעצמו אלהים אחרים, שהוא ממעט במציאותו כאילו אין השם יתברך הכל, כמו שהתבאר. אבל החוטא בשמו, אינו כופר בו לגמרי, גם אינו ממעט ממציאיותו. ומכל מקום הנשבע לשקר מחלל שמו וכבודו יתברך, כדכתיב (ויקרא יט, יב) "ולא תשבעו בשמי לשקר וחללת את שם אלקיך". וכבודו יתברך הוא לעצמו. ולפיכך הוא אחר "לא יהיה לך".

...ובפרק שבועת הדיינין אמרינן שם (שבועות לח ב), שבועת הדיינין אף היא בלשונה נאמרה. ואומרים [לו], הוי יודע שכל העולם נזדעזע בשעה שאמר הקב"ה "לא תשא את שם ה' אלקיך לשוא". וכל עבירות שבתורה נאמר בהן (שמות לד, ז) "ונקה", וכאן נאמר בה "לא ינקה". וכל עבירות שבתורה נפרעין ממנו, וכאן נפרעין ממנו ומכל משפחתו, שנאמר (קהלת ה, ה) "אל תתן את פיך לחטיא את בשרך", ואין "בשרך" אלא קרובים, שנאמר (ישעיה נח, ז) "ומבשרך אל תתעלם". וכל עבירות שבתורה נפרעין ממנו, וכאן ממנו ומכל העולם כולו, שנאמר (הושע ד, ב) "אלה וכחש וגו'", וכתיב (שם פסוק ג) "על כן תאבל הארץ ואמלל כל יושב בה". וכל עבירות שבתורה, אם יש לו זכות תולים לו עד שנים ושלושה דורות, וכאן נפרעין מיד, שנאמר (זכריה ה, ד) "והוצאתיה נאם ה' צבאות ובאה אל בית הגנב ואל בית הנשבע בשמי לשקר ולנה בתוך ביתו וכלתו ואת עציו ואת אבניו". "והוצאתיה" לאלתר. "ובא אל בית הגנב" זה הגונב דעת הבריות, שאין לו ממון אצלו, וטוענו ומשביעו. "ואל בית הנשבע לשקר" כמשמעו. הא למדת, דברים שאין אש ומים מכלים אותן, שבועת שקר מכלה אותן וכו'.

הנה בא לבאר ענין השבועה, שמשקר בשמו יתברך. דע, כי יש בשבועה צד חמור וצד קל; צד קל שבו, שאינו דומה לכופר בעיקר ועובד עבודת אלילים. כי הכופר בעיקר - כופר לגמרי. וכן "לא יהיה לך" הוא ממעט מציאותו יתברך. ואילו הנשבע לשקר, במה שנשבע בשמו לשקר, אין זה

כפירה בעיקר עד שלא יהיה מציאות חס ושלוש אליו, או שהוא ממעט מן מציאותו, רק שהוא חוטא בשמו יתברך, ומחלל כבודו יתברך. וכמו שאמר הכתוב (ויקרא יט, יב) "ולא תשבעו בשבי לשקר וחללת את שם אלקיך אני ה'". כי הנשבע בשמו לשקר, אינו ממעט מציאות השם יתברך, רק שחוטא בשמו, ומחלל כבודו, שנשבע בו יתברך לשקר. זהו צד קל שבו.

אמנם צד החמור שבו; וזה, כי כל החטאים, אף הכופר בעיקר, וכן עבודת אלילים, אשר החטא בו יתברך, מכל מקום האומר חס ושלוש אין אלהים, מכל מקום אין זה ממעט מציאותו יתברך. אבל כאשר יש אלקים, והוא חוטא בשמו כאשר נשבע לשקר, דבר זה ענין אחר, והוא יותר חמור, במה שזה מחלל שמו, המורה על עצמו, והוא מחלל שם כבודו.

משל זה מלך מולך במדינה, ועיר אחת מורדת בו, וממליכים (בלב) [מלך] אחר למלך. ועיר אחת מורדת במלך, מבזה את כבוד המלך, ואומרת כי המלך הזה מלך של שקר, ואין בו אמתות כלל. הנה העיר הראשונה, אף על גב שמרדה במלך, והמליכה (בלב) [מלך] אחר, מכל מקום לא עשתה דבר אל המלך בעצמו, רק מפני שהמליכה מלך אחר עליה. ודבר זה מצד מצד המקבל, שמקבל עליו מלך אחר. והעיר השניה לא מרדה במלך להמליך אחר, אבל אמרה כי מלך שקר הוא, וחללה כבוד המלך בעצמו. דבר זה יותר חמור מצד זה, שהיא חללה שם כבודו.

ולפיכך מיוחד חטא זה של הנשבע לשקר בו יתברך מכל החטאים בכל הדברים אשר זכרו חכמים. שאמרו (שבועות לט א) שכל העולם נזדעזע כאשר אמר "לא תשא את שם ה' אלקיך", מאחר שעצם החטא הוא בו יתברך בגודל כבודו, דבר זה הוא הזדעזעות כל העולם. כי כל העולם הוא כבודו, וזה הזדעזעות כל העולם.

- האם ניתן להעלות עוד צדדי חומרא וקולא באיסור שבועת שוא מול ע"ז?

פרשנות אחרת ללא תשא

10. בית הבחירה למאירי מסכת סוטה דף כ עמוד א

במדרש אמרו לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא שלא תהא מניח תפילין ומתעטף בציצית והולך ומרמה את הבריות וינאי המלך כשהרג את החכמים ונתיראה אשתו שיעבירו את זרעו מן המלכות ובקשה ממנו שישתדל לשוב באהבתם אמר לה אל תתיראי מן הפרושים ר"ל שאותם האמתיים אינם שומרים עברה ולא משאינן פרושים ר"ל שאינם מחזיקין עצמן בפרישות שהרי אין לבם עלי אלא מן הצבועים הדומים לפרושים שאין פרישותם אלא כצבע הכלי שאין תוכו כצבעו שהן עושין מעשה זמרי ומבקשים שכר כפנחס ובתלמוד המערב הזכירו באחד שהיה מניח תפילין וראה אחד בערב שבת והפקיד לו את כיסו ובמוצאי שבת בא אצלו וכפר בו אמר לא לך הימנית אלא להלן דבריך הימנית ובתלמוד המערב פירשו שפרוש אהבה הנזכר כאן הוא המעולה והוא המיוחס לאברהם:

- כיצד ממפרש המאירי את האיסור? במה הוא דומה לאיסור שבועה?

11. מדרש אגדה (בובר) שמות פרק כ

[ז] לא תשא את שם וגו'. שלא תנהוג עצמך כאלו חסיד אתה ואין אתה חסיד. ומעשה באדם אחד שנכנס לעיר בערב שבת ולא היה מכיר אדם, והיה לו כיס מלאה פשוטים, וראה גר אחד יושב בבית הכנסת ומתעטף בציצית והיו תפילין קשורין בראשו, וראהו אותו האדם והיה סבור כאלו אדם גדול [הוא], לפי שראה מצות הללו, ופקד לו את כיסו, לאחר השבת ביקש ממנו, אמר לו לא

היו דברים מעולם התחיל להצטער ואמר רבון העולמים גלוי וידוע לפניך שלא מסרתי לו המעות שלי בפקדון, אלא שראיתי בו המצות הללו, בלילה בא אליהו הנביא אליו בחלום ואמר לו למחר לך אצל אשתו ותאמר לה תן לי כיסי, ואם אמרה לך באיזה סימן אמור לה בסימן שאכלה היא ובעלה בליל ראשון של פסח חמץ, ובליל יום הכיפורים בשר חזיר, למחר השכים זה האיש לפני אשתו של גזלן, ומסר לה הסימנים הללו, ונתנה לו הכיס, בא הגזלן אצל אשתו שאל לה את הכיס, אמרה לו בא בעל הכיס ונטל את הכיס, וכך וכך מסר לי סימנים, אמר לה אחר שנתפרסם הדבר נחזור למעשינו הרעים, וכן עונשן של עושי כך:

- מהי הפסיכולוגיה של החטא לפי המדרש הבא וכיצד היא משפיעה על פרשנות איסור נשיאת שם ה' לשוא?

ראו הרחבות נוספות

12. תורה תמימה הערות דברים פרק ו

סט) נראה דמשמע ליה כן משום דמדרך העולם מי שנוהגין בו כבוד ומורא נזהרין להזכיר את שמו אך לכבוד ולברכה אבל לא לבטלה. והנה בגמרא כאן טרחו הרבה למצוא מקור בתורה לאיסור הוצאת ש"ש לבטלה, ומסיק מפסוק זה אף דזה הוי רק אזהרת עשה, ותימא גדולה בעיני שלא הביאו מקור נאמן ומוסד מפסוק לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא (פ' יתרו), ואע"פ דאמרו חז"ל דלא תשא הוא לשון שבועה [עיין שבת ק"כ א'] אך בודאי כלול בו גם הזכרה בעלמא וכמ"ש בברכות ל"ג א' כל המברך ברכה שאינה צריכה עובר משום לא תשא, וא"כ כש"כ במוציא ש"ש לבטלה, וצ"ע רב בזה:

משנה מסכת שבועות פרק ג משנה ה

[ו] אחד דברים של עצמו ואחד דברים של אחרים ואחד דברים שיש בהן ממש ואחד דברים שאין בהם ממש כיצד אמר שבועה שאתן לאיש פלוני ושלא אתן שנתתי ושלא נתתי שאישן ושלא אישן שישנתי ושלא ישנתי שאזרוק צרור לים ושלא אזרוק שזרקתי ושלא זרקתי רבי ישמעאל אומר אינו חייב אלא על העתיד לבא שנאמר (ויקרא ה') להרע או להטיב אמר לו רבי עקיבא אם כן אין לי אלא דברים שיש בהן הרעה והטבה דברים שאין בהן הרעה והטבה מנין אמר לו מרבו הכתוב אמר לו אם ריבה הכתוב לכך ריבה הכתוב לכך: